

ТОВА ЧУДО – ЕЗИКЪТ!

*Изследвания
в чест на
проф. д-р ЖИВКО БОЯДЖИЕВ*

LANGUAGE: THIS MIRACLE!

*Papers
in Honour of
Prof. Dr ZHIVKO BOYADZHIEV*

Алмалех, М. Видове дъжд в Стария завет. – В: Това чудо – езикът! Изследвания в чест на проф. д-р Живко Бояджиев. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2007, 54-66. 435 с.

ISBN 978-954-07-2374-7

ТОВА ЧУДО – ЕЗИКЪТ!

Изследвания в чест на проф. д-р Живко Бояджиев

LANGUAGE: THIS MIRACLE!

Papers in Honour of Prof. Dr Zhivko Boyadzhiev

СЪСТАВИТЕЛИ

Петя Асенова
Биляна Михайлова
Фотини Христауди
Снежана Филчева-Атанасова
Мая Александрова

Университетско издателство „Св. Климент Охридски“
София • 2007

СЪДЪРЖАНИЕ

<i>Петя Асенова</i> Професор д-р Живко Бояджиев – опит за творчески портрет по случай неговата седемдесетгодишнина	9
<i>Радост Железарова</i> Библиография на Живко Бояджиев 1957–2005	16
<i>Невена Алексиева (София)</i> Доколко чужди са чуждите думи?	41
<i>Василка Алексова (София)</i> Проф. Живко Бояджиев, румънският език и румънското езикознание	49
<i>Мони Алмалех (София)</i> Видове дъжд в Петокнижието	54
<i>Елена А. Баженова (Пермь)</i> Прагматическият потенциал на научния текст	67
<i>Русана Бейлери (София)</i> Албанският език и информационните технологии	75
<i>Александър В. Бондарко (Санкт-Петербург)</i> Системно-языковая имплицитность в сфере аспектологии (на материале русского языка)	79
<i>Хилмар Валтер (Лайпциг)</i> Размисли за „възраждането“ на един излязъл от употреба термин в съвременната българска правна лексика и някои лексикографски проблеми	85
<i>Albena Vassileva (Sofia)</i> Sur le traitement du signifié onomatopéique	92
<i>Димитър Веселинов (София)</i> Българските студенти на Фердинанд дьо Сосюр	100
<i>Евгения Вучева (София)</i> Метафоричното обозначение: „грешката е вярна“	116
<i>Боян Вълчев (София)</i> Третата българска граматика. 170 години от издаването на Граматика Славено-Българска от Христати Павлович (Дупничанин)	125
<i>Иванка Гузуланова (София)</i> За граматичните категории на миналото страдателно причастие в славянските езици	135

<i>Наталья В. Данилевская (Пермь)</i> Познавательный интердискурс как отражение динамики научной картины мира	143
<i>Мария Данчева (София)</i> Граматичната глаголна категория 'време' в романските езици (въз основа на френски, италиански и испански). Чрез някои данни от диахронията към синхроничното ѝ състояние	152
<i>Елка Добрева (Шумен)</i> Цветната лексика в служба на неodobреното (По материали от съвременни български вестници)	172
<i>Радост Железарова (София)</i> За „абстрактния“ и „конкретния“ характер на езиците (Съпоставка на френския с някои славянски езици)	182
<i>Найда Иванова (София)</i> Българският език от края на XIX в. в книгата на А. Безеншек <i>Bolgarija in Srbija</i> (1897)	188
<i>Milka Ivić (Belgrade)</i> On a Serbian Discourse Marker	200
<i>Maria Kitova-Vasileva (Sofia)</i> Estructuras predicativas formalizadas por verbos de actitud volitiva + infinitivo en el Poema de Fernán González	203
<i>E. F. K. Koerner (Berlin)</i> A Matter of 'Influence': Jan Baudouin de Courtenay's Relationship toward August Schleicher and His Work	213
<i>Мария П. Котюрова (Пермь)</i> Культура письменной научной речи в когнитивно-эпистемическом отношении	228
<i>Илияна Крънова (Венеция)</i> Няколко думи за думата като единица на езика	238
<i>Жана Кръстева (София)</i> Прилагателното за цвят в устойчивите словосъчетания: семантично-функционални и синтактични характеристики (Върху материал от българския и френския език)	249
<i>Иван Кънчев (София)</i> За фонетичните закони и езиковата свобода на говорещия субект	258
<i>Румяна Лютакова (София)</i> Писмеността като фактор при адаптацията на английските заемки в българския и румънския език	261

<i>Донка Мангачева (София)</i> Структурни особености на подбудителното изречение в съвременния португалски книжовен език	273
<i>Христина Марку (Комотини)</i> Към въпроса за функционално-семантичното противопоставяне на аориста и перфекта в български и новогръцки език	281
<i>Албена Мирчева (София)</i> Религиозни текстове и библейски цитати в раннохристиянските надписи на гръцки език от територията на България	292
<i>Biliana Mihailova (Sofia)</i> Sur quelques parallèles romano-slaves	299
<i>Nicolai Mihov (Sofia)</i> La plasticité de la phrase complexe à subordonnée temporelle	303
<i>Олга М. Младенова (Калгари)</i> Отново за локализацията на първоначалния новобългарски дамаскинов превод	309
<i>Кунка Молле (София)</i> За генеричността	317
<i>Борис Парашикев (София)</i> Синонимия и хетеронимия при фитонима <i>селим</i>	326
<i>Борислав Попов (Благоевград)</i> Мотивационни модели при древните индоевропейски термини за хтонични животни (Ролята на извънлингвистичните фактори)	334
<i>Василка Радева (София)</i> Словообразователно значение и полисемия на производната дума	350
<i>Hélène Richard-Favre (Genève)</i> Le concept de la langue parlée dans la conception de Charles Bally	358
<i>Margarita Rouski (Sofia)</i> Les noms déontiques et leurs arguments objets	367
<i>Pierre Swiggers (Leuven)</i> Typology and Language History: Sapir's Insights Revisited	375
<i>Христо Стаменов (София)</i> За някои нови езикови практики (Засилена употреба на някои форми за множествено число)	383
<i>Екатерина Търпоманова (София)</i> Местоименията като евфемизми в балканските езици	393

<i>Jack Feuillet (Paris)</i>	
L'opposition verbo-nominale	400
<i>Фотини Христакуди (София)</i>	
Гръцкият символизъм – слово, образ и звук	408
<i>Весела Чергова (София)</i>	
Инфинитив и наклонение	416
<i>Йовка Божилова Чобанова (Лисабон)</i>	
Изявяване на целни отношения в португалския и българския език	423
Съдържание на английски език	433

ВИДОВЕ ДЪЖД В ПЕТОКНИЖИЕТО

Мони Алмалех

Нов български университет, София

The Hebrew and the Bulgarian texts of Deuteronomy, 32:2 are compared. Symbolically the rain is the monotheistic doctrine, and the tender herbs and the grasses are the people-pupils. The author finds differences in different translations based on the linguistic relativity at Indo-European and Semitic languages. The Hebrew words for different kinds of rain are represented by their verse's and root semantics. An important Hebrew word for rain misses in Deuteronomy, 32:2. According to the author such absence is an important sign at Bible's micro and macro 'theme-focus structure'.

Второзаконие, 30–33 представлява „Песента на Мойсей“. Тези четири глави са завещанието на умирация Мойсей към израилтяните. Завещанието, най-общо казано, се състои от изброяване на това, което трябва да се пази като закон, и на това, което ще последва като наказание, ако законът не се спазва.

Глава 32 е своеобразен поврат в стила на „Песента на Мойсей“. Дотук, в глави 30 и 31, са изброени простъпките на израилтяните и последващите ги наказания, а глава 32 започва с едно изключително изказване. Първият стих е зов-заповед към небето и земята. „Слушай, небе, и ще говоря, и да чуе земята думите на устата ми.“ Това е едно обръщение, което е нетипично за еврейски пророк, защото обикновено в началото на главите обръщенията на пророците са издържани в стилистиката на обръщение към израилтяните. Тук обръщението е към *небето* שָׁמַיִם [шамайм] и *земята* אֲרֶץ [арец]. То е насочено към субстанциите, сътворени чрез глагола СЪТВОРИ/СЪЗДАМ בָּרָא [барà] в Битие, 1:1 – *небе* שָׁמַיִם [шамайм] и *земя* אֲרֶץ [арец]. След това в Битие 1 нещата, включително и светлината, са сътворени чрез друг метод-дума – ДА КАЖА יָמַר [имèр]. С една дума обръщението във Второзаконие, 32 е не към хора, а към нещата, сътворени (בָּרָא [барà]) от Бог преди сътворяването на светлината. В този смисъл обръщението е стряскащо със своята изключителност. Стряскащо е по две причини: първо – защото става в контекста на предизвестената смърт на Мойсей, заради загуба на пращинка от неговата вяра, тъй щото той няма да влезе в Обетованата земя; и второ – като темо-ремно натоварена структура спрямо идеята за Сътворението на света. Това обаче не бива да ни учудва – Мойсей е най-високият от всички пророци – и по устна, и по писмена (Второзаконие, 34:10) традиция.

Семантизацията на различните видове дъжд и влага е, че те са логическа и поетична метафора на начините, по които ще се разпространява монотеизмът.

Второзаконие, 32, 1–3

Библия, 1995: 1 Слушай небе, и ще говоря, и да чуе земята думите на устата ми. Учението ми ще капе като **дъжд**¹; думата ми ще слезе като **роса**, като **тънък дъжд**² на зеленище и като **пороен дъжд**³ на трева. 3. Понеже ще провъзглася името на Господа, отдайте величие на нашия Бог!

Библия, 1991: 1 Внимавай, небе, аз ще говоря; и слушай, земя, думите на устата ми. 2 Да се разлее като **дъжд**¹ учението ми, като **роса** речта ми, като **дребен дъждец**² по злакове, като **проливен дъжд**³ по трева! 3 Името Господне ще прославя; въздайте слава на нашия Бог!

Библия, 2001: 1 Слушайте, небеса, и ще говоря; и чуй, земя, думите на устата ми. 2 Нека учението ми да падне като **дъжда**¹, словото ми да капе като **росата**, като **ситен дъжд**² върху нежната зеленина и като **пороен дъжд**³ върху тревата. 3 Защото ще провъзглася името на Господа. Отдайте величие на нашия Бог!

Библия, 2002: 1 Слушай, небе, и ще говоря; и да чуе земята думите на устата ми. 2 Учението ми ще капе като **дъждец**¹; словата ми ще слизат като **роса**, като **ситен дъжд**² върху злак и като **пороен дъжд**³ върху трева. 3 Понеже ще провъзглася името на Господа, прославете величието на нашия Бог!

ЛЕКСИКАЛНАТА СЕМАНТИКА В СТИХ 2

Съществителните за ДЪЖД-1, ДЪЖД-2, ДЪЖД-3 и ДЪЖД-4

Ивритският текст на стих 2, в който са трите думи за **дъжд**, изглежда така:

וַיְהִי כִּמְטָר לִקְחֵי תוֹל כַּטֵּל אֶמְרָתִי פְשָׁעֵיהֶם
עַל־דָּשָׁא וְכִרְבִּיבִים עַל־עֵשֶׂב: WTT Второзаконие 32:2

Срещу трите български употреби на една българска дума – *дъжд* – стоят три различни ивритски съществителни имена, които могат да бъдат наречени **дъжд-1**, **дъжд-2**, **дъжд-3**:

ДЪЖД-1 = **дъжд** כֶּטֶט [matàr]

ДЪЖД-2 = **тънък/дребен/ситен дъждец** שְׁעִירִם [сеирùm]

ДЪЖД-3 = **пороен/проливен дъжд** רִבִּיבִים [ревивùm]

Лексемата *роса* може да бъде наречена условно **дъжд-4**, доколкото влиза в контекста на трите вида **дъжд**.

ДЪЖД-4 = **роса** טֵל [талъ].

Добавянето на *роса* טֵל [талъ] към трите вида **дъжд** се мотивира от два факта: 1. росата е ‘вид валеж’, ‘вид природна влага’; 2. четирите съществителни са свързани в смислова цялост от един и същи предлог. Това е предлогът

като ׀ [ки-] / ׀ [хи-], който се пише сято с думата, към която се отнася. По правилата на библейския иврит, всички лексеми, които в едно изречение имат един и същи предлог, трябва да се приемат за обвързани в едно смислово цяло. Такъв е случаят с трите лексеми за *дъжд* и лексемата *роса*. По тези причини трите вида дъжд + росата в ивритския текст могат да бъдат мислени като четири вида дъжд или четири вида спускане на небесната влага.

Съпоставителен аспект при четирите вида дъжд

В преводите на други езици се наблюдават същите три вида дъжд + роса. Изключение прави Септуагинта. Септуагинта и английският ѝ превод са екзотични в настояването, че **пороен дъжд-3** всъщност е **сняг** или **снежна буря**, падаща върху тревата!?

LXX Deuteronomy 32:2 προσδοκάσθω ὡς ὑετὸς τὸ ἀπόφθεγμα μου καὶ καταβήτω ὡς ῥόσος τὰ ῥήματά μου ὡσεὶ ὄμβρος ἐπ' ἄγρωστιν καὶ ὡσεὶ **νιφετός**³ ἐπὶ χόρτον. (**νιφετός** същ. нариц. м.р., ед.ч. **νι φετός**, οὐ, ο', (νίφω) падащ сняг, снежна буря; χόρτος, ου същ. нариц. м.р., ед.ч. трева, растителност; слама)

LXE Deuteronomy 32:2 Let my speech be looked for as the **rain**¹, and my words come down as **dew**, as the **shower**² upon the herbage, and as **snow**³ upon the grass.

KJV Deuteronomy 32:2 My doctrine shall drop as the **rain**¹ my speech shall distil as the **dew**, as the **small rain**² upon the tender herb, and as the **showers**³ upon the grass:

RST Deuteronomy 32:2 Польется как **дождь**¹ учение мое, как **роса** речь моя, как **мелький дождь**² на зелень, как **ливень**³ на траву.

Появата на **сняг** в Септуагинта може да има три хипотетични причини: 1. Езотерично познание на 70-те; 2. Седемдесетте тълкуватели дават оценка на разпространението на монотеизма в Близкия изток, като изразяват рядкото му срещане по подобие на редките валежи от сняг в приморските земи на този регион; 3. Седемдесетте вкарват в употреба снега, за да направят Петокнижието по-близко и родно за платонистите от елинския свят, който познава снега като по-регулярно природно явление. Ясно е, че нито една от трите хипотези не може да бъде предпочетена.

Останалите съществителни във Второз. 32:2 и тяхната символика

Библия, 1995: *учението ми* לִקְחִי [ликхì] + *и* וְיִמְרָא [имратù] (знакът ו означава отсъствие на българско съществително, което е превод на וְיִמְרָא [имратù]);

зеленице נָשִׁי [дèше] + *трева* עֵשֶׂב [есèв]

Библия, 1991: *учението ми* לִקְחִי [ликхù] + *речта ми* אִמְרָתִי [имратù];
злакове דְּשֵׁה [дèше] + *трева* עֵשֶׂב [есèв]

Библия, 2001: *учението ми* לִקְחִי [ликхù] + *словото ми* אִמְרָתִי [имратù];
нежната зеленина דְּשֵׁה [дèше] + *тревата* עֵשֶׂב [есèв]

Библия, 2002: *учението ми* לִקְחִי [ликхù] + *словата ми* אִמְרָתִי [имратù];
злак דְּשֵׁה [дèше] + *тревата* עֵשֶׂב [есèв]

Библия, 1581/1992: *троскотъ* דְּשֵׁה [дèше] + *съно* עֵשֶׂב [есèв]

RST *зелень* דְּשֵׁה [дèshe] + *на траву* עֵשֶׂב [есèв].

Символиката на тревата в Стария и Новия завет е посочена много точно и кратко в различни библейски речници: „1. Сравнение, изразяващо многобройност или огромно изобилие; 2. Сравнение, подчертаващо тленността на хората. Както тревата те съхнат и умират. Но през краткия им земен живот Бог се грижи по удивителен начин за тях – също както за тревата; 3. Тревата, напоена от дъжда или росата, е символ на съживителните Божии благословии“ (РББ, 200–201). Във Второзаконие, 32:2 е налице не само едновременно присъствие и на трите значения, но и четвърто – тревата като символ на хората – ученици на Мойсей.

Дскодирането на символиката на съществителните *учението (ми)* לִקְחִי [ликхù] и *словото/речта (ми)* אִמְרָתִי [имратù] ни отвсжда към семантиката на корените на съществителните *учение* и *слова/реч*: глаголите от съответните корени са често използвани и са силно многозначни; сред множеството значения на глагола *казвам* אָמַר [амàр] се отличава значението ‘сътворям с думи’, чрез което е извършено Сътворението на света в Битие, 1:3–31; глаголът לָקַח [лакàх], образуван от корена на *учение* לָקַח [лèках], има основно значение *взимам*; глаголът לָקַח [лакàх], освен обичайните вторични значения като „взимам жена“, „получавам“ (молитва; морален упадък); „крада“ и пр., е използван при Енох и Исаия за тяхното взимане живи на небесата. Според различни библейски конкорданси коренът לָקַח е използван повече от 1000 пъти в Стария завет.

Глаголите в стих 2

В стиха има и глаголно присъствие, обозначаващо ‘вода от небето’ и ‘вода на капки’. В българските преводи това са думите *да се разлее/падне; ще капе/ще слизат; да се разлее/ще слизат*. Срещу тях в иврит стоят глаголите עָרַף [арàф] и נָזַל [назàль].

И при глаголите има междуетникова асиметрия. Глаголът עָרַף [арàф] няма съответствие в българската езикова система. Коренът му е *Айн-Рейш-Фе* עָרַף и от него се образуват две думи за *облак* עָרִיף [арùф] (Исаия, 5:20) и *черен/тъмен облак* עָרְפֵּל [арапèль]. Думата עָרְפֵּל [арапèль] е и термин за *тъмнина*.

Буквалното значение на глагола עָרַף [арàф] е *вали/дъждува* и по тази причина различните български преводи намират различно съответствие – *да се разлее/капе/падне* – което винаги е приблизително спрямо ивритската езикова система и собствената му семантика. Глаголът עָרַף [арàф] е в бъдеще време (יַעֲרֹף [йаарòф]) и се свързва семантично, отнася се, само до една от лексемите за дъжд – единствено към дъжд-1 – מָטַר [матàр]. Казаното за глагола עָרַף [арàф] позволява да го мислим като ДЪЖД-5 във Второзаконие, 32:2.

Глаголът נָזַל [назàль] означава *роси, капе, пада на капки*. В стиха той е така употребен, че важи за дъжд-2, дъжд-3 и дъжд-4 роса. И този глагол е в бъдеще време – תִּזֵּל [тизèль]. Структурата на изречението е такава, че глаголът תִּזֵּל [тизèль] е в контактна позиция с допълнението си *роса* טַל [тал], а дъжд-2 и дъжд-3 са дистантно разположени. Стих 2 е добра илюстрация как един предлог обединява дистантно и контактно разположени спрямо глагола думи. Това обяснява множественото число в превода му *ще слизат*.

Двата глагола в този стих могат да бъдат наречени действие-дъжд 1 и действие-дъжд-2. Ако приемем, че двете действия-дъжд са дъжд-5 и дъжд-6, то общото разнообразие от начини и пътища, с които се назовава Божията благословия за монотеизъм, са изключително богати и наситени в този кратичък стих.

Съчетаването на съществителните с глаголите

да се разлее/ще капе/да падне עָרַף дъжд-5 → дъжд-1 מָטַר;
 ще слезе/да се разлее/да капе/ще слизат נָזַל дъжд-6 → роса טַל дъжд-4
 ще слезе/да се разлее/да капе/ще слизат Ø נָזַל →→ ситен дъждец שְׁעִירִם дъжд-2;

да се разлее/ще слизат Ø נָזַל →→→ пороен дъжд רִבִּיבִים дъжд-3

Знакът Ø маркира липсата на контактност на допълненията дъжд-2 שְׁעִירִם [сеирùм] и дъжд-3 רִבִּיבִים [ревивùм], а не липсата на семантична обвързаност с глагола נָזַל [назàль]. За Библия, 1991 знакът Ø маркира липсата на превод на втория глагол – נָזַל [назàль], т.е. двата глагола са приети за пълни синоними. Една стрелка → маркира контактност на съществителното спрямо глагола; повече от една стрелка – дистантност.

не обхващат нито набор изречения, нито няколко глави от една книга, нито част от книгите, а цялото Петокнижие. Думите דָּשָׁה [деше] и עֲשֶׂה [есев] са използвани за последен път в Петокнижието именно във Второзаконие, 32:2, а първата им употреба е при сътворението на света в Битие, 1:11; 4. Семантиката и символиката на съществителното *речта* (ми) אִמְרָתִי [имратù] също насочват към първата употреба на корена на *речта* (ми) אִמְרָתִי [имратù], а тя, както за *трева* и *злак*, е в Битие, 1, където Бог сътворява света чрез ‘казване’. 5. Пълният семантичен обхват на корена на съществителното *учението* (ми) לִקְחִי [ликхù] е припомняне за цялото Петокнижие, в което Бог ‘пази’, ‘арестува’, ‘дава’ и ‘взима’. Употребата на този корен за *учението* ми казва нещо и за чувствата на Мойсей, чрез когото монотеизмът става вяра и религия на дванадесетте племена. Колкото Мойсей е **получил** от Бог идсята, толкова и сам я е **взел**. Тази дума е израз на усещане на болка, което е изразено с обръщението към небето и земята в предходния, първи, стих на Второзаконие, 32; 6. Значенията от езика на цветовете.

Поради липса на място тук ще извърши по-подробен преглед главно на първия пункт.

Видовете дъжд според пълното разгръщане на семантиката на корените на лексемите

Необходимо е да се поясни, че разглеждането на пълната парадигма на корена на една дума в иврит е подход, който разкрива няколко посоки на текста на Стария завет: 1. Показва логическите и асоциативните връзки в ивритското езиково съзнание и подсъзнание; 2. Сродните думи с техните значения могат да бъдат използвани за коментар на употребата на една дума и ориентиране в по-дълбоките семантични пластове на текста на Стария завет; 3. Рисува картината на монотеистичната доктрина, вложена в сакралния иврит; 4. Служи за описание на ивритската езикова картина на света; 5. Ситуират се междуезиковите симетрии и асиметрии.

Библейските значения са сверени с BibleWorks98, в който основен източник на информация е Гезениус, 1996.

Дъжд-1: Лексемата מָטָר [матàр] означава *дъжд*. Спрямо другите названия на *дъжд* מַטָּר [матàр] е първа по хронология на употребата им в Стария завет. Тя е вкарана в текста още в райската градина, преди да е създаден човекът от пръст и прах. Смисълът на Битие, 2:5 е, че Бог не е създал още дъжда и затова няма „никакви полски храсти“ и „никакви полски треви“ (Битие, 2:5). Във Второзаконие, 32:2 има и треви, и растения, и различни видове дъжд. Коренът е *Нун-Тет-Рейш* נָטַר.

ПАРАДИГМА на корена *Нун-Тет-Рейш* נָטַר. Коренът *Нун-Тет-Рейш* נָטַר

често е използван в различни контексти за „пазачи на лозята“ или „грижа за лозята“ (Песен на песните, 1:6; 8:11; Исаия, 5:1–7). Използва се също в смисъл на „запазвам“, „пазя“, напр. гнева си за някого (Наум, 1:2; Псалми, 103:9; Еремия, 3:5, 12; Амос, 1:11). В Левит, 19:18 е декларирано, че в центъра на старозаветния Закон стои заповедта „Да не отмъщаваш, нито да **храниш/не бди** (נָטַר [натàр]) злоба/зlobен против ония, които са от хората ти; но да обичаш ближния си както себе си. Аз съм Господ.“

Женският род на лексемата מָטַר [матàр] е מַטָּרָה [матарà]. Думата מַטָּרָה [матарà] е широко използвана в Петокнижието със следните значения: 1. цел; 2. мишена; 3. знак; 4. затвор; 5. пазач. В съвременния иврит значенията на מַטָּרָה [матарà] са 1. цел; 2. военен пост; караул.

Това позволява да приемем, че учението тип дъжд-1 מָטַר [матàр] проявява качествата ‘охраняване’ или ‘охраняване и грижа за учениците, символизиращи от тревите и нежната зеленина’ + ‘насоченост’, ‘нацеленост’.

Дъжд-2: Лексемата שָׁעִיר [сеирùм] в библейски иврит означава ‘дъжд’, но тя е асоциируема с думите от ПАРАДИГМАТА на корена си: *козел, космат дявол; космат, мъхнат* שָׁעִיר [саùр]; *коса* שְׁעָרוֹת [сеàрот]; *кожух* שָׁעָר [сеàр]; *порта* שַׁעַר [шàар]; *мяра, мярка, цена* שָׁעַר [шàар]. Вижда се, че този вид дъжд се нуждае от доста подробен лингвистичен анализ и коментар върху играта с граматическия род и с буквата *Син/Шин* ש/ש. Коментарът би могъл да изглежда твърде мистичен. И без мистика може да се каже, че тънкият, дребен, ситен дъжд може да има четворно декодиране. Той може да бъде и ‘порта към небесната помощ’, и ‘мяра за поведение и морал’ – всичко това от думите, в които буквата е *Шин* ש. В същото време от варианта на корена с буквата *Син* ש ситният дъжд може да бъде разбиран като ‘дреха на пророка, изнесен на небето жив (Илия)’, дадена на всеки редови израилтянин, но и като ‘козел на опущението’ за редовия монотеист’.

Дъжд-3: Лексемата רִבִּיבִים [ревивùм] означава *проливен дъжд*. ПАРАДИГМАТА на думата רִבִּיבִים [ревивùм] се обвързва с корена *Рейш-Бет-Бет* רבב и производните му: *ставам много* (като количество) רָבַב [равàв]; *много* (като количество) רָב [рав]; *капитан, ръководител* רָב [рав]; *изобилие, изобилност; множество* רֶב [ров]; *десет хиляди* רִבְבָּהּ [ревавà]; *десет хиляди* רִבּוֹ [рибò]. Поройният дъжд може да се свърже с ‘изобилието на небесна помощ и благословии’ – стига израилтяните да спазват закона.

Дъжд-4: Лексемата טַל [талъ] означава *роса* и условно приехме, че тя е **дъжд-4**, доколкото е обвързана смислово с другите видове дъжд чрез предлога *като*. Коренът е *Тет-Ламед-Ламед* טלל. ПАРАДИГМАТА на корена не е разгърната в библейския иврит. „В угаритски глаголят טלל [талàль] означава *падане на роса*. Библейската символика на росата се извежда от употребите на думата: Божии и царски дар (Притчи, 19:12), човешката реч (Второзаконие, 32:2), благословията за единството на братството (Псалми,

133:3) е сравнена с роса, Божието мълчаливо наблюдаване е като облак от роса (Исая, 18:4), влиянието на Яков върху народите (Михей, 5:7), синовете на Израел и неверието им е като роса, която се изпарява бързо (Осия, 6:4; 13:3). Голямата разлика в дневната и нощната температура в Обетованата земя е причина в крайморските части през по-голямата част от годината да има обилна роса. Например в Газа в 250 утрини има обилна роса. Липсата на роса е необичайна, затова може да бъде наказание (Битис, 27:39) или проклятие (2 Царства, 1:21).“ По: Baly, Denis, The Geography of the Bible, 1957, pp. 43–45. J.P.L. чрез BibleWorks98.

Росата, заедно с глагола נָזַל [назъл], образува едно единство на ‘най-нежна Божия помощ и благословия’.

Още един начин да се декодират значенията на росата е по линия на нормативната замяна на טָלַל [талъл] с צָלַל [цалъл]. Глаголът צָלַל [цалъл] се обвързва с различни значения и звукови варианти, но съотносими с нашата роса значения са ‘търкулнат надолу’ и ‘хвърлям сянка’, ‘пада мрак’. От последните са развити вторично ‘давам подслон’, ‘давам защита’.

Така росата във Второзаконие, 32:2 може да се обвърже както с ‘давам защита’, ‘давам подслон’, така и с парадигмата ‘тъмнина’. Значението ‘тъмнина’ сродява разширената семантика на *роса* с езиково-логическата парадигма на עָרַף [арáf], където тъмнината също е налице.

Дъжд-5: Глаголът עָרַף [арáf] буквално означава *дъждува*. На практика това е **дъжд-5** за Второзаконие, 32:2, изразен не като субстанция, а като действие. ПАРАДИГМАТА на корена *Айн-Рейш-Фе* עָרַף включва думите: *капя, пускам капка по капка* עָרַף [арáf]; *облак* עָרִיף [ариф]; *1. тъмен облак; 2. тъмнина; пълна тъмнина* עָרַפֵּל [арафел]. Във Второзаконие, 32:2 глаголът עָרַף [арáf] е отнесен към думата מַטָּר [матър], т.е. към дъжд-1. Сред семантичния клас на библейските глаголи, които означават ‘вали дъжд’, ‘предизвиквам дъжд’ (напр. גָּשָׁם [гашам], който образува съществително име *дъжд* גֶּשֶׁם [гешем]) עָרַף [арáf] не образува съществителното име *дъжд*. Този глагол отваря логическа връзка повече с видовете облаци в Стария завет и с видовете тъмнина. Поради междуезиковата асиметрия עָרַף [арáf] е преведен разнообразно.

Дъжд-6: Глаголът נָזַל [назъл] – *роси, капе, пада на капки*. Коренът *Нун-Зайн-Ламед* נָזַל и глаголът נָזַל [назъл] имат първично значение ‘отичане на вода като поток’ (Песен на песните, 4:16) или ‘падане на обилен дъжд’. При този глагол валежите обикновено се свързват с благословия (Исая, 44:3), а и любовта на любимия човек се сравнява с течащ поток (Притчи, 5:15; Песен на песните, 4:15). Свръхестественият контрол върху водата, показан от Мойсей с Божията помощ, при добиването на вода чрез удар върху скалата е маркиран именно с този глагол в Псалм, 78:16. Дъжд-6 трябва да се схваща като ‘Божия благословия’, важаща за различната ‘механика’, чрез която достига хората – и като роса, и като ситен дъжд, и като поросен дъжд.

Отсъстващият дъжд-7: В ивритския текст на Второзаконие 32:2 не е използвана една основна дума за *дъжд* – **גשם** [гèшем]. Лингвистичните пояснения биха се усложнили от факта, че **גשם** ГШМ е известен като ‘дъжд’ още от Битие, 7:12. Липсата на думата **גשם** [гèшем] във Второзаконие, 32:2 дава основание за хипотезата, че тук става дума за послание с таен, маркиран езиково, характер, където теологичното послание е изразено лексикално и словообразователно. Думата *дъжд* **גשם** [гèшем] е стратегически важна за дълбокото декодиране на цялата поетична картина от Второзаконие, 32:1–2, тъй като *дъжд* **גשם** [гèшем] остава в психологическите дълбини чрез очакването на читателя **גשם** [гèшем] да се появи в картината от Второзаконие 32:1–2. Защо това е така?

В библейски иврит коренът *Гимел-Шин-Мем* **גשם/גשמ** (звукът *м* се бележи с две букви – *Мем* **מ** и *Мем „суфит“*, т.е. „Крайно Мем“ **ם**) означава *дъжд*, *силен дъжд*, *буреносни дъждове*. Това е свързано с идеята за потопа, където е първата поява на тази дума, т.е. **גשם** [гèшем] е наказателен дъжд. Глаголът **גשם** [ГаШàМ] е в деятелната постройка ПААЛ и означава „предизвиквам дъжд“ или „изпращам дъжд“. Явява се и в страдателната постройка ПУАЛ – в Йеремиа, 14:22. По [Gesenius, 1979, р. 182]. По-късно, през вековете, на корена *Гимел-Шин-Мем* **גשם/גשמ** е приписано ново, може би и старо, но кабалистично мотивирано, значение – *реализирам, материализирам; материализирам се*.

В съвременния иврит думата **גשם** [гèшем] е в една ПАРАДИГМА с: *дъждовно* **גשמי** [ГаШýМ]; *реализирам, материализирам* **התגשם** [(х)итГаШèМ]; *реализация, материализация* **התגשמות** [(х)итГаШМýт]; *телесно; материално, физическо; земно* **גשמי** [ГаШМù]; *материализъм; земност* **גשמיזם** [ГаШМиýт]. В библейския иврит значенията от типа *реализирам, материализирам* отсъстват, но може да се предположи, че през вековете те са изкарани „на светло“ от езика на посветените и са минали в общия език. Тази парадигма дава възможност да съзрем словообразователно мотивираната връзка на ‘дъжд-учение’ с ‘материализирането на учението’. Тази семантизация и словообразователно дърво липсват във Второзаконие, 32:2, което означава, че Мойсей отказва да се изказва по въпроса за реализирането, материализирането на монотеизма сред хората. Като се замислим – има основания, познавайки собствените си братя. Внушението ‘дъжд’ – ‘материализиране на учението на Мойсей’ е подсъзнателно във Второзаконие, 32:1–2. То е подсъзнателно, защото самият Мойсей не претендира, че то ще се реализира на секундата, в момента, когато той произнася своето знаменито „Внимавай небе, аз ще говоря; и слушай земя“. Във Второзаконие, 32:2 ГШМ е имплицитен, когнитивен аспект на ивритското езиково съзнание, сочещ езиковата компетенция, а не езикова реализация.

Макротема и Макрорема. Информативност

В българския, но не и в ивритския, текст може да се проведе делитба според епитетите на думата *дъжд*. От гледна точка на наличието на епитети се различават три вида дъжд – обикновен¹ (без определение) дъжд, „тънък/дребен/ситен“ дъжд и „проливен“ дъжд. „Тънкия дъжд“ ще пада върху един вид трева¹ (*злакове*), „проливният“ – върху друг вид трева² (*трева*). Думите на Мойсей са приравнени с роса, слизаща към растенията и цялата земя. Картината е забележителна – не само като поетичност, но и като съотнесба с мнението на юдейските мистици, че Първосътвореното (10 Сефирот + 22-те букви на азбуката) има капковидна структура. На практика тук има едно признание на Мойсей за начина на разпространение на монотеизма. Различните ученици са различни видове трева, която още в Битие, 1 е различена като предмет-прототип за цвят, че е „семеносна“ и „злак“, т.е. жълта и зелена. В тази картина обаче темо-ремната организация на цялото Петокнижие се обвързва не само по линия на структурата ‘Първа употреба – Последна употреба’, а и чрез структурата ‘Употреба – Липса на очаквана употреба’.

Ако приложим структурата ‘Първа употреба – Последна употреба’ към внушенията за цвят, и по-конкретно за зеления цвят, тази структура е реализирана чрез ‘термин за прототип’ а не чрез ‘термин за цвят’. ‘Първа употреба на *трева* Битие, 1:11 – Последна употреба на *трева* Второз., 32:2’. Зеленият цвят е важен, защото драстичното нарушаване на схемата на Берлин и Кей (Берлин, Кей, 1969) в Петокнижието става с първа поява на термин за зелен цвят (Битие, 1:30), а не на термин за бял и/или черен цвят). Стихове 1–3 от Второзаконие, 32 са от най-ярките примери за детематизиране на термините за прототипи на цвят, върху които контекстът наслагва нова, символна, информация, без да изтрива тотално старата. В същото време тези стихове са и „признание-декларация“ на Мойсей за инженерната структура на разпространението на учението – чрез видовете валежи и видовете влага. Адресатите са символизирани от прототипите на зелен цвят – треви. Това трябва да се схваща многозначно: и като способност на адресатите да израстват в учението, и като вечно съществуване, съпоставимо с ежегодното възраждане на растителността, и като внушение на универсалното значение на зеленото ‘живот’. За хората учението на монотеизма е ‘живот’ поради универсалната семантизация на предмета прототип за зелено – всички видове растителност. По линия на езика на цветовете метафората с тревата и видовете дъжд (6+1) е и инженерен израз на монотеистичното понятие за ‘земята-тип адама’ и човека-адам (виж веригата ‘земя–човек–Адам–грях–убийство–червено–Едом’ в Алмалех, 2001; 2004), на която растат зелено-жълтите треви-адресати. Без живителните 6 вида падаща влага и вода, материализиращи Бог на земята, животът е немислим. Другояче казано – метафорите са силно свързани и са

базирани и обусловени от определени корени – от началото на Петокнижието до самия му край тече уникална по майсторство и сложност симфония ‘греховно червено’ – ‘зелено’. Спомнянето на другите симфонии от семантизираните цветове стряска с могъществото на Цялото.

Ивритската текстура е така направена, че и от българския, и от всеки преводен вариант, се извисява лирико-епическата фигура на Мойсей. Чрез поетичната форма е казано, че появата и възпитаването на монотеизъм е явление, съпоставимо със Сътворението. Затова подсеща думата *словото/речта* (ми) אִמְרָתִי [имратì], която е механиката на Сътворението на света – Господ сътворява като КАЗВА (Битие, 1:3–31). Думата *учението* (ми) לִקְחִי [ликхì] в своята разгърната семантика фиксира факта, че на човечеството е нужен чист и възвисен индивид като Мойсей, за да може да ВЗЕМЕ това учение, равностойно на Сътворението. От трета страна е болката на Мойсей, че е наказан за загубата на пращинка от вратата си. От четвърта страна стои примерът на Мойсей за любов към ближните, любов към ония 143 999 индивида, за които дори гледането към облака на Синай е смъртоносно, докато Мойсей се движи из този облак, за да получи Тората. Обикновеният човек би се озлобил на тези 143 999 заради заразата на НЕВЯРАТА, но не така прави Мойсей. Липсата на наказващия вид дъжд גֶשֶׁם [гèшем] показва и страха, и любовта на Мойсей към Бог, но и любовта му към ближния, заради която учението му е Божия благословия за последователите-треви. Липсата на גֶשֶׁם [гèшем] е знак за още една важна черта на монотеизма – Мойсей не се обявява нито за Бог, нито за цар, нито за сатрап. Това намира отражение в начина на погребване на покойниците в юдаизма, което прави огромната разлика спрямо заобикалящите го тогава култури – и богатият, и бедният, и царят, и слугата се погребват еднакво.

В крайна сметка разгледаните ивритски черти на Второзаконие, 32:2 обогатяват представата на българския читател, но и с помощта на българския текст става ясна поетичността, логичните аспекти на текста и величието на Мойсей.

Библиография

- Алмалех, 2001: М. А л м а л е х. Сакрално четирицветие в Петокнижието. Език и национален манталитет. – В: *Съпоставително езикознание*, 2001, № 2, 64–111.
- Алмалех 2004: М. А л м а л е х. Внушения за цвят в Петокнижието и национален манталитет. (На базата на иврит, български език и др.). – В: *Език и манталитет*. Военно издателство, София, 2004, 141–250.
- Берлин, Кей, 1969: B e r l i n, B., P. K e y. *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley, Los Angeles, University of California Press, 1969.
- Гезениус, 1996: W. G e s e n i u s'. *Hebrew-Chaldee Lexicon to the Old Testament. A Dictionary Numerically Coded to Strong Exhaustive Concordance with Exhaustive English Index of more*

than 12 000 entries. Baker Books, 1996. 919 p. The first edition of Gesenius' *Hebrew and Chaldee Lexicon* published by Samuel Bagster and Sons in 1847 was used in the preparation of this edition. Translation from "Lexicon Manuale Hebraicum et Chaldaicum in Veteris Testamenti Libros".

РББ: *Речник на библейските символи*. Превод от Prepared by W. Stuard Owen. Revised and enlarged by Ph. Grist and R. Dowling, for Bulgarian edition – proff. N. Shivarov. Grace Publications Trust, London, 1992. Съставител проф. протопрезв. Н. Шиваров. Издателство „Нов човек“. София, 1995.

BIBLEWORKS, 1998: Copyright © 1998 BibleWorks, LLC.

Екскерпирана литература

Библия, 1995: *Библия или Свещеното Писание на Стария и Новия заветъ. Вярно и точно преведена отъ оригинала.*, Ревизирано издание, София, Придворна печатница, 1924, The Bible League, South Holland, IL 60473, Минск, PICORP, 1995, 1210 с. (957 с. + 263).

Библия, 1991: *Библия сиреч книгите на Свещеното Писание на Вехтия и Новия завет*, издава Св. Синод на Българската църква, София, 1991, 1523 с.

Библия, 2001: *Библия или Свещеното Писание на Стария и Новия завет. С препратки, паралелни пасажии и тематичен конкорданс. Изданието е преработка на съвременен български език на основата на българския превод на Библията от оригинални текстове, извършен от Константин Фотинов, Петко Славейков и Христофур Сичан-Тодоров, издаден за първи път през 1871 г. Вярно и точно сравнена с оригиналните текстове.* Издателство „Верен“. Второ издание. София, 2001.

Библия, 2002: *Библия или Свещеното Писание на Стария и Новия завет. Вярно и точно преведено от оригинала.* Българско библейско дружество със съдействието на Обединените библейски дружества – UBS. София, 2002.

Библия, 1581/1992: *Библия, сирѣху книги вѣхътаго и новаго заветъ, по языку словенскѣ* Фототипическое переиздание текста с издания 1581 года осуществлено под наблюдениям И. В. Дергачевой по экземплярам Научной библиотеки им. А. М. Горького Московского государственного университета, Москва-Ленинград, **С л о в о - А р т**, 1988.

KJV – 1769 Blayney Edition of the 1611 King James Version of the English Bible – with Larry Pierce's Englishman's-Strong's Numbering System, ASCII version Copyright © 1988–1997 by the Online Bible Foundation and Woodside Fellowship of Ontario, Canada.

LXT – Septuaginta (LXT) (Old Greek Jewish Scriptures) edited by Alfred Rahlfs, Copyright © 1935 by the Württembergische Bibelanstalt/Deutsche Bibelgesellschaft (German Bible Society), Stuttgart.

LXE – Greek Morphology and Lemma Database (LXM), 1991 (2nd) Edition, by the Computer Assisted Tools for Septuagint Studies (CATSS) project at the University of Pennsylvania.

RST – The Russian Synodal Text of the Bible (Orthodox Synodal Edition 1917), Copyright © 1996 Bob Jones University.